

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

**РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ
В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

МАТЕРІАЛИ

VI Міжнародної науково-практичної конференції
(Суми, 19–20 травня 2022 року)

Суми
Сумський державний університет
2022

португальський поділ заморських територій, отримавши у ньому свою частку. Епоха, коли англійці та французи небезпідставно могли стверджувати, що в Новому Світі є багатства, рівнозначні за своєю цінністю золоту і сріблу, була ще попереду.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Копелев Д.И. Золотая эпоха морского разбоя. Пираты, флибустьеры, корсары. Москва: Остожье, 1997. 495 с.
2. Devèze M. Antilles, Guyanes, la merdes Caraïbes de 1492 à 1789. Paris: Sedes, 1977. 382 p.
3. Newton A. P. The European nations in the West Indies, 1493–1688. London: A&C Black Ltd., 1933. 375 p.
4. The Cambridge history of Latin America. Ed. by L. Bethell. Cambridge: Cambridge University Press, 1984. Vol. I. Colonial Latin America. 666 p.
5. Williams E. From Columbus to Castro: The History of the Caribbean, 1492–1969. London: Andre Deutsch, 1970. 576 p.

ДО ПИТАННЯ ПРО ПОЛІТИКУ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ В УКРАЇНІ ПІСЛЯ 1989 РОКУ

Дегтярьов С. І.

*д.і.н., професор, завідувач кафедри історії
Сумського державного університету*

Останніми роками тема історичної пам'яті та історичної політики є надзвичайно популярною в Україні. Історіографія з цих питань є досить потужною. І це не дивно, оскільки держава з таким глибоким колоніальним (імперським та радянським) минулим, якою є Україна, потребує комплексного історичного факт-чекінгу.

У цій невеликій розвідці ми зробимо невеликий огляд політики історичної пам'яті, здійснюваної п'ятьма першими президентами України. В основу роботи лягли праці кількох українських вчених з даної проблематики.

Існує декілька синонімічних варіантів поняттю «політика історичної пам'яті». Наприклад, В. Бондар ототожнює поняття «історична політика» та «політика історичної пам'яті». Головні завдання цієї політики він вбачає у формуванні «суспільно значущих історичних образів і образів ідентичності, які реалізуються в ритуалах і дискурсі» [1, с.379]. Але на цьому нюансі ми не будемо зосереджуватися.

Суб'єктами політики історичної пам'яті є президент, парламент, уряд, Академія наук, різноманітні державні інституції, інститути громадянського суспільства та самі історики.

За словами українського історика Георгія Касьянова, перший президент України Л. Кравчук «посприяв початку процесу «націоналізації» українського минулого та розвитку національного/націоналістичного нарративу пам'яті» [3, с.107]. Але при цьому він не був ініціатором такої політики. Її ініціювали, скоріше, інші суб'єкти (науковці, нові громадські і політичні сили тощо). Л. Кравчук реалізовував політику пам'яті з метою власної легітимації.

Наприкінці 1980-х років він керував ідеологічним відділом ЦК КПУ і був опонентом національної української історії, зокрема не бажав визнавати Голодомор 1932-1933 років штучним. Хоча до влади у якості Президента він вже прийшов під гаслами своїх політичних противників – «націонал-демократів» і подальша його історична політика спиралася на ідею про «націю, що відроджується»:

- сприяв відзначенню 60-річчя трагедії Голодомору 1932-1933 років;
- як перший президент України прийняв державні символи УНР (1918-1920) (дана церемонія символізувала правонаступництво України й УНР);
- започаткував проект «Реабілітовані історією» (вшанування пам'яті жертво політичних репресій);
- встановлено пам'ятні дати 18 червня 1994 року – День скорботи і пам'яті жертв депортації кримськотатарського народу тощо.

Історична політика Л. Кучми позначилася прагматичністю. Її не можна назвати такою, що мала суто національний характер, підтримувала національну українську версію історії. У цих питаннях Л. Кучма балансував, намагаючись не спровокувати суспільних чи політичних конфліктів.

Протягом двох термінів президентства Л. Кучми ним було видано близько 100 указів з політики пам'яті.

У своїх промовах і певним чином указах Л. Кучма намагався «деідеологізувати» радянське минуле та вписати його у нову модель української історичної пам'яті. Поряд з Днем українського козацтва, Днем Соборності та іншими святами існували такі радянські свята, як 23 лютого (День радянської армії), 9 травня (День перемоги), 7 листопада (перейменоване на День соціальної гармонії), День партизанської слави та інші [2, с.49-55; 3, с.108-109]. Помітне збільшення кількості указів Л. Кучми, які спрямовані на зміцнення національної версії історії України, відбулося у 2002 році, а саме напередодні

парламентських виборів. Це видається своєрідним «заграванням» з національно налаштованими суспільними групами.

В цілому, Г. Касьянов робить наступний висновок про історичну політику Л. Кучми: «Він не заважав «націоналізації» минулого розвиватися «природним шляхом», іноді підтримуючи її, але й не дозволяв радикального виштовхування радянсько-ностальгічного нарративу» [3, с.110].

Політика пам'яті президента В. Ющенка була дуже активною. На її реалізацію було мобілізовано велику кількість державних інституцій. Зокрема, Міністерство закордонних справ, СБУ, Міністерство юстиції, Державний комітет телебачення та радіомовлення. Створено Український інститут національної пам'яті (2006).

В. Ющенко став першим президентом, який здійснив спробу «декомунізації» символічного простору: демонтаж пам'ятників або зміна топонімів, пов'язаних з комуністичним режимом радянської доби.

Тільки темі Голодомору присвячено понад 40 указів, розпоряджень та інших документів В.Ющенка. Здійснені спроби введення кримінальної та адміністративної відповідальності за «неправильні» інтерпретації минулого [3, с.110]. Велика увага приділялася вшануванню подій минулого козацької доби, періоду національно-визвольних змагань першої половини ХХ ст., дисидентського руху тощо.

Український пантеон збагатився багатьма історичними діячами, пам'ять про яких активно реанімувалася, а їхні заслуги високо оцінювалися. Указами президента В. Ющенка вшановувалася пам'ять козацьких ватажків, гетьманів; діячів національно-визвольного руху, державних і політичних діячів; письменників та поетів; діячів культури; дисидентів; військових; науковців, просвітників [2, с.289].

Водночас В.Ющенко вивів історичну політику поза межі України. Він намагався добитися від різних міжнародних організацій визнання ними, наприклад, Голодомору 1932-1933 років геноцидом українського народу. У той же час, вшанування пам'яті деяких українських діячів викликав певні непорозуміння з низкою сусідніх держав (Ізраїль, Польща, Росія), де ці особистості вважалися досить суперечливими (наприклад, С. Бандера, Р. Шухевич). Фактично це призвело до «конфліктів пам'ятей», а у випадку з Росією навіть до «війни пам'ятей».

Та в цілому, за президентства В.Ющенка був суттєво розширений тематичний простір історичної політики, відбулася радикалізація українського етносимволізму (за Г. Касьяновим).

Президентом В. Януковичем політика історичної пам'яті якщо не ігнорувалася зовсім, то все ж знаходилася на другому плані. Він уникав ідеологічно гострих тем (наприклад, стосовно діяльності ОУН-УПА та інших).

Його президентство стало періодом активної радянізації української державної політики пам'яті. Це знімало напруження у деяких аспектах відносин з Росією. Навіть питання Голодомору було певним чином знівельоване в угоду Москві. В.Янукович хоча і не відмовився від Голодомору як від об'єкту пам'яті, та все ж відмовився трактувати його як факт геноциду українського народу.

Розподіл президентських указів з політики пам'яті за ідеологічним спрямуванням

(за О.Гриценком [2, с.54, 290, 839])

Спрямованість актів	президентство Л.Кучми	президентство В.Ющенко	президентство В.Януковича
Укази, що зміцнюють радянську версію історії України	14	9	11
Укази, що зміцнюють національну версію	30	90	2
Укази, що зміцнюють обидві версії	52	63	19
Всього	96	162	32

Щодо П. Порошенка, то ми повною мірою погоджуємося з Г. Касьяновим, який зазначив, що п'ятий президент України «до певної міри успадкував модель історичної політики, що склалася в часи В. Ющенко» [3, с.116]. Надзвичайно активно відбувався процес «декомунізації».

Нааявна в актах всіх попередніх президентів фраза «перемога у Великій Вітчизняній війні» була замінена на «перемога над нацизмом у Другій світовій війні» тощо.

В цілому ж, слід зазначити, що президенти Л. Кравчук та Л. Кучма, з одного боку, ще тільки усвідомлювали всі можливості історичної політики, але все ж намагалися її використовувати. Так, Л. Кравчук, за словами В. Бондаря, «маневрував між

ідентичностями Західної і Східної України». У той же час Л. Кучма намагався «поєднати різні пам'яті українців», намагаючись поєднати козацькі, радянські і націоналістичні сюжети у своїй історичній політиці [1, 377-400]. Певний вектор історичної політики сформувався за часів президентства В. Ющенка. Вона стала значно більшою мірою україноцентричною і до її реалізації активно залучалися вже існуючі та новостворені суб'єкти. Цю модель історичної політики пізніше продовжив реалізовувати і П. Порошенко. За президентства В. Януковича історична політика була доволі пасивною за рідкісними виключеннями (наприклад, вшанування пам'яті про так звану Велику Вітчизняну війну – політика, спрямована на спроби зближення історичних пам'ятей росіян і українців).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондар В. Державна політика історичної пам'яті в Україні 1990–2000-х рр.: основні тенденції // Історіографічні дослідження в Україні. 2013. Вип. 23. С. 377-400.
2. Гриценко О. Президенти і пам'ять. Політика пам'яті президентів України (1994-2014): підгрунття, послання, реалізація, результати. К.: «К.І.С.», 2017. 1136 с.
3. Касьянов Г. Past continuous: історична політика 1980-х – 2000-х. Україна та сусіди. К.: Laurus, Антропос-Логос-Фільм. 420 с.

ДО БІОГРАФІЇ МІНІСТРА ПРЕСИ І ПРОПАГАНДИ ПАВЛА ЗАЙЦЕВА (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ФОНДУ 1113 ЦДАВО УКРАЇНИ)

Зьоменко М. В.

студент III курсу Навчально-наукового інституту права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Власенко В. М.

к.і.н., доцент кафедри історії

Сумського державного університету

Павло Іванович Зайцев відіграв важливу роль в історії України. Найбільш відомим він став як дослідник життя і творчості Тараса Шевченка. На початку ХХ ст. йому вдалося написати академічну біографію Тараса Шевченка. Завдяки його ініціативі та безпосередній участі поза межами України у міжвоєнний період побачило світ багатотомне видання творів українського генія (вийшло 13 томів).

Постать П. Зайцева привернула увагу таких науковців і митців, як С. Білоконь, Н. Грайцер, Г. Іванущенко, Є. Маланюк, В. Міяковський, Н. Полонська-Василенко, Р.